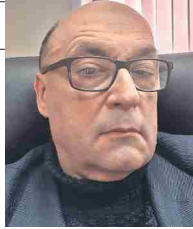

ПРИЧА „ДНЕВНИКА“

Крунски сведок у Да Нангу

Владан Матић

Замислимо да се радња „Крунског сведока“ Петера Бачоа не догађа раних педесетих у Мађарској, већ у неко другом време, на неком другом месту.

Исти су главни ликови: Јожеф Пеликан, притупи протагониста, и друг Вираг, зли демијург оригиналне приче.

Само што је сада Јожеф чувар складишта фабрике сијалица „Тунгсрам“, а друг Вираг члан Комисије за односе са иностранством ЦК КП Мађарске.

Година је 1974.

Јожеф Пеликан је пре пола године наследио омањи плац у Татабањи, на којем жели да подигне викендицу са пластеником. И размишља како да заради новац за то.

А друг Вираг је, по обичају, забринут, и нерасположен.

Осим што се међународна ситуација непрестано интензивира, он треба да реши наоко лак задатак, који му се сваким даном чини све теже решивим. Треба да нађе замену за мађарског члана Комисије за имплементацију примирја у Сајгону, који је под неразјашњеним околностима нестао на задатку.

По потписивању Париског споразума о примирју у Вијетнаму, у Сајгону је успостављена мисија, коју чине представници Индонезије, Ирана, Мађарске и Пољске, али то примирје постоји само на папиру. И даље се води рат, само без америчких трупа, што сви знају, и о чему сви ћуте.

А прошлог месеца мађарски члан мисије је нестао под неразјашњеним околностима, и нико не жели да га замени.

Онда се, случајно, друг Вираг и Јожеф Пеликан поново сретну. Одлазе на пиво. Причају шта им се све издогађало од последњег сусрета. И, кад се Јожеф пожали како му недостаје новца да подигне викендицу, друг Вираг предлаже решење. Посао у иностранству који је чиста формалност, плата, дневнице...

Јожеф одлази на интензивни двомесечни курс енглеског који користи најновије методе учења у сну...

... И сада је у Сајгону. Улази у зграду Комисије, колонијалну вилу у тихој улици са дрворедима егзотичног дрвећа.

Упознаје се са осталим члановима Комисије.

Ту је пољски пуковник, чија се срдачност претвара у незаинтересованост када схвати да Јожеф, за разлику од њега, није племићког порекла.

Ту је ирански високи полицијски функционер који инсистира да га зову „Берт“, пошто ликом подсећа на америчког глумца Берта Рејнолдса.

Ту је и Индонезанин чији енглески нико не разуме и за којег претпостављају да не разуме ни он њих.

А ту је и официр за везу са председничком или неком другом канцеларијом Владе Републике Вијетнам Ле Нок Но.

Прве две недеље пролазе као сан – хотели, базени, ноћни живот, повремене брифинзи у Влади, тропске ноћи испрекида повременом пуцњавом.

А онда долазе све чешћи извештаји о борбама у околини Да Нанга, и Ле Нок Но на редовном састанку понедељком ујутро предлаже да Комисија упути представника на терен, како би својим извештајем оповргао гласине о победама Вијетконга.

Индонезанин не разуме о чему се ради, Иранац има хитан састанак са својим контактом из америчке амбасаде на базену оближњег хотела, а Пољак је испод части да сумња у званичне извештаје. Јожеф, који схвата да ће са дневницама зарађеним на овом путовању моћи да купи и суседни плац у Татабањи, јавља се да пође на пут.

У пратњи шофера-преводиоца који му је одредила вијетнамска врховна команда, пет дана бесциљно лута Да Нангом и околином, у потрази за легендарном Седмом бригадом Армије Републике Вијетнам која се прославила у борбама против Вијетконга. На крају му шофер, уморан од избегавања заседа и уплашен од свакодневне артиљеријске ватре Вијетконга који се налази на улазу у град, објашњава да Седма бригада постоји само на папиру, да је то рачуноводствена ставка на коју се књиже средства која генерали и министри деле међу собом.

Јожеф онда, по повратку у Сајгон, пише извештај, у којем потврђује оно што је видео: избеглице које се свакодневно сливају у град, артиљеријску паљбу, непостојање Седме бригаде.

Ле Нок Но је бесан, одбија да прихвати извештај, и протестује, у име Владе Републике Вијетнам, код представништва Уједињених Нација у Сајгону. И поред наговарања колега из Комисије да измени извештај како не би љутио домаћина, Јожеф одбија да то учини. Ле Нок Но преноси претње Владе да ће ускратити гостопримство Комисији. Назире се велики међународни скандал...

... И друг Вираг долази хитно у Сајгон. Бесног Јожефа, којем нису исплаћене ни дневнице за пут, ни плата за прошли месец, убацује у први авион, који их преко Бангкока, Делхија, Кабула, Алма Ате и Москве одвози у Мађарску.

После двонедељне одисеје сазнају да је у међувремену пао и Сајгон.

А шта је било са осталим члановима Комисије?

Индонезанин, за којег се испоставило да, без обзира на тешкоће у изговору, савршено разуме енглески, озбиљно је схватио Јожефов извештај, и моментално наручио брод који га је недељу дана пре пада Сајгона одвезао из града.

Пољак и Иранац су са индигнацијом одбили позив да се евакуишу, тврдећи да је то провокација и кукавичлук.

Нађени су, шест месеци после пада Сајгона, у логору за преваспитавање негде на северу земље.

А Јожеф је и даље љут због оних неисплаћених дневница. ■

ИНТЕРВЈУ: ЈОРДАН ПЛЕВНЕШ, КЊИЖЕВНИК

Балкан је срце Европе

Јордан Плевнеш македонски је писац, дипломата, гостујући професор на многим престижним светским универзитетима и ректор Интернационалног универзитета Еуропа Прима у Северној Македонији, оснивача South-East European Film фестивала, чија једна од станица, након Париза, Берлина и Вашингтона, постаје и Нови Сад. Од пре две године Плевнеш је и на челу Академије Балканике Еуропеане, како сам каже, „Дон Кихотског наднационалног сна“...

– Academia Balkanika Europeana је покренула један историјски ентузијазам да као прва наднационална академска формација развија балканологију, једну ретку дисциплину која се супротставља политичким тенденцијама да се Балкан претвори у индустрију мржње, већ да он афирмише утопију „Цивилизације љубави“, о којој су говорили света солунска браћа Кирил и Методије још у деветом столећу. И да кроз све конференције и антологије, које смо покренули на књижевном, филмском, позоришном плану, са укључивањем истакнутих научника из више области, оправдамо дефиницију позна-

Фото: приватна архива

је писана у мојој раној младости када сам радио као чистач на познатом париском гробљу Пер Лашез, између гробова Цима Морисона и Амадеа Модилијанија. И касније, када сам посетио шпанског нобеловца Вицентеа Александра у његовом дому у Мадриду, осетио сам то у његовим речима, у његовим стиховима – или је уметност тотална поезија или није ништа!

● Након премијере Ваше драме „Вечна кућа“ у режији Дејана Пројковског пре равно десет година мени је за око запала забелешка да сте текст писали 12 година и да никако нисте хтели да га завршите. Има ли међу разлозима за то и трагова Адлерове тезе да је писање „најусамљенији посао на свету“, те напросто нисте хтели да напустите ту кућу са сто соба и исто толико њених власника?

– Драма „Вечна кућа“ је посебно поглавље у мом животу. Толико дуго година сам је чувао као тајну од свих, од целог света, чак и од самог себе. Хтео сам да то остане као једна започета митска градња где ће се у будућности усељавати други светови, да то остане отворени Рукпис једне никад завршене драме и да свако ко уђе у тај и Фиктивни и Реални храм, отвори причу свог и земаљског и загробног живота. Ноћ када главна хероина Стела Бевениста стигне у ту вечну кућу са сто соба и сто кључева и из сваке собе излази нови власник, претворила се у Ноћ историје Балкана, Европе и Света. Зато нисам хтео да завршим драму... А Адлерова мисао да је „писање нај-усамљенија ствар на свету“ престаје оног дана када тамница рукописа претвара се у Вечиту светлину живота, као тренутак узалудне наде.

● У опсежној студији „Од Еригона до Осмог чуда света“, проф. др Дарко Гашпаровић је Ваше дело сврстао у „апокалиптички жанр“: „Свет који живимо као да се неумитно ближи увиру у не-свет. То Плевнеш одувек наслућује, а у делима из новог миленијума и кристално јасно увиђа“...?

– Апокалипса, о којој др Дарко Гашпаровић говори у поменутој студији, или прелазак од света у не-свет, догађа се управо ових дана. Човечанство не зна којим се путем креће. Последњи интервју, који је дао Клод Леви-Строс „Ле Монду“, потврђује његове тезе. На питање поводом његовог 100. рођендана шта ће оставити будућим генерацијама као поруку о историји света, Строс је рекао: „Срећна је ствар да је историја света почела без човека и још срећнија да ће завршити без њега“...
Мирслав Стајић

Дух нема вредност на берзи

– Европски лавиринт је толико сложена тема да су писци и интелектуалци годинама екскомуницирани из простора где владају европске технократе и њихови гласови су сведени на њихову уметничку илузију, која у самотној соби инспирације мисли да може да промени свет. А не може ништа. Реалност је сасвим другачија од илузије, она више подржава политичке манипулације и терор корупције, који либерални капитализам продукује. Стваралаштво и дух немају никакве вредности на берзама Вол Стрита.

тог швајцарског писца Николe Бувијеа (1929-1998) из његове знамените књиге „Употреба света“ да је – Балкан срце Европе.

● Парфразирајући наслов Ваше драме „Срећа је нова идеја у Европи“, редитељ Боро Драшковић је оценио да је „Плевнешов поетски језик срећа за ново позориште у Европи“. У којој мери се тај језик мењао од збирке „Теорија отрова“, објављене 1980? Има ли данас у њему „тоталне поезије“, о којој Вам је говорио шпански нобеловац Виценте Александре?

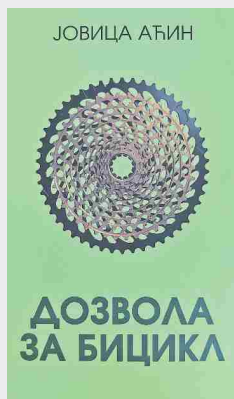
– Поезија о којој говори култни редитељ Боро Драшковић, који је био инспирација за читаве генерације југословенских уметничких идеалиста, открила је и критичарка „Њујорк тајмса“ Карен Малпед, кад је написала о представи Драмског театра из Скопља у режији Владе Цветановског, коју је видела на Позоришном фестивалу у Каиру, да „Плевнеш претвара сцену у безвремену метафору, од античких трагичара, попут Есхила и Софокла, до данашњих трагичних призора, који харају Европом кроз масовне гробнице које су отворене у Југославији“! И, имате право, то је у директној вези са мојом првом књигом пезије „Теорија отрова“, која

НОВЕ КЊИГЕ

Дозвола за бицикл

Јовица Аћин
(Агора)

Дозвола за бицикл је дело Аћиновог вишедеценијског креативног дружења с Францом Кафком. „Увек сам се питао откуда толико Кафкине рукописне оставштине, те разговори, те прозни фрагменти, па некакви цртежи и целе кратке приче, одакле та бујица извири, и сваке године све више и

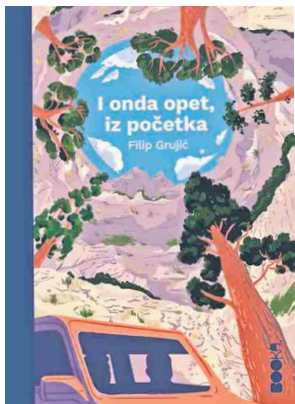
више навире испод горе зване Јовица Аћин”, пише Гојко Тешић. Ово је роман о читању и писању, али и о крађама, подметањима, намештеним самоубиствима, роман који нам, из личног угла и искуства извесног Бицикла, евоцира огромну меру присуства кафкијанске мрачне материје у духу и животу некадашње Југославије али и садашње Србије. „Због овог романа, његовом писцу прети отварање процеса”, рећи ће Тешић.

И онда опет, из почетка

Филип Грујић
(Боока)

Филип Грујић, после два запажена романа којима је наговестио велики књижевни таленат, овим делом сазрева у једног од најбољих приповедача које наша књижевност има, престаје да буде само њена светла будућност и постаје важна и незаобилазна садашњост.

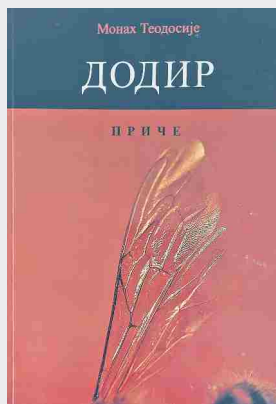
Комбинујући комичне епизоде с промишљањима о љубави, страховима и жељама, уз снажан аутоиронијски тон и болно искрена промишљања о томе шта уопште значи бити срећан у трећој деценији XXI века, Грујић приоведа причу о преиспитивањима читаве генерације с аутентичношћу неког ко тему познаје из прве руке. *И онда опет, из почетка* дело је пуно тоpline, истовремено оптимистично и цинично, први прави миленијалски роман у српској књижевности.

Додир

Монах Теодосије
(Архив Војводине)

У овој збирци прича хиландарског монаха тон казивања је миран и он, по оцени академика Светислава Божића, указује на непроцењиво дејство дугих молитава и подвизавања, на манастирско тиховање, на унутрашњу буру монаха, који су упућени на оне најтеже битке - битке са самим собом.

„Писац-монах спаја своја два живота, који се у Светогорском брују вертикално узвисују”, пише Божић. А Владета Јанковић истиче да ова проза, писана сведено и једноставно, „кроз измаглицу сећања дочарава смирену, племениту носталгију”: „Збирку од сродних књижевних покушаја изд-ваја ненаметљиви а из-ворни пропламсај једне више духовности”.

ИЗ ПИШЧЕВЕ БЕЛЕЖНИЦЕ

Магија разговора (2)

Чедомир Мирковић

(Београд, јул, 2003)

1297 (Магија разговора)
Недељно подне у Слативи са Стеваном Раичковићем и Данилом Николићем. Кад смо сели, видео се да Стеван делује депресивно и безвољно, али га је касније разговор (о свему и свачему) постепено доводио у стање живахне и луцидне причљивости. Поред осталог, жустро је уверавао Данила и мене да треба бити врло подозрив, а најбоље је према документаристичким и мемоарским текстовима.

1298 (Ипак)
Пријатељи и познаници могу много да помогну! По правилу, могу много више да помогну него што се чини ономе коме је помоћ неопходна!

1300 (Претеривање)
Знам људе који - у потреби за аналитичношћу и за уочавањем и оних слојева који су дубља, споља невидљива основа у појавама, ста-

њима и људима - умеју да сметну са ума да су појаве, стања и људи најчешће онакви какви-ма их уочавамо, дакле без дубље димензије и посебног разлога.

1303 (Градација)

Кад другим људима због нечега замерамо морали бисмо, о било чему да се ради, да будемо мање (бар за нијансу мање!) строги него што смо према себи.

1305 (Уредник)

Правда ми се уредник одскора покренутог провинцијског часописа како ће морати да сачека са објављивањем приказа о мојој књизи (пиказ је 'сам' наручио и добио га), па каже да ће га "пусти кад престане ова хајка на тебе" - размишљам: хајке ће постојати све док је хајкача, али и док је оних који су према хајкама рав-

нодушни, а то значи да су хајке вечите.

1307 (Причекај, провери)

Не би требало превише журити са разврставањем познаника на оне с којима можемо (и треба) да будемо у пријатељским односима и на оне с којима не можемо (и не треба) да будемо у пријатељским односима.

1308 (Заустављен часовник)

Два питања сам себи постављао током разгледања изложбе српске наивне уметности (старе и нове) у Галерији Српске академије наука и уметности. Прво питање: догађа ли се у овој области било шта ново и битно, или је прича одавно завршена? Друго питање: треба ли, уопште, ту причу (која сигурно има снажне социјалне и културолошке повезаности са особеним раздобљима) оптерећивати - да не кажем: и банализовати! - додатним, сада натегнутим домишљањима и додацима?

(Из рукописа дневничких записа Чедомира Мирковића. „Шта нам књиге кажу” који ускоро треба да се појаве у „Агори”)

КРИТИКА НЕДЕЉОМ

Нетремице кроз три света

„Песма о три света”, Владимир Пиштало (Агора, 2023)

Пише: *Татјана Јанковић*

Владимир Пиштало сваком својом књигом пева о свету. Чак и када је то на први поглед свет појединца - Андрићев и Теслин, Малтезов и Александров - његов читалац увек добија „причу из целог света”.

По чему се ова књига разликује од претходних Пишталових књига?

Пре свега, по томе што је главни јунак - жена. И то једна од жена које је историја превидела и чије име читаоцу не значи ништа.

Озана Болица је осамнаестогодишња Пераштанка, ћерка капетана брода и унука капетана брода. Образована девојка која се учи чипкарству, мада јој далеко боље иду леут и учење језика. Озана је, изнад свега, талентована за писање, али то никад неће сазнати. Изговориће овај роман у име жена које су неизговореним причама осликале свој живот.

Озанин живот у три света почиње гусарском отмицом. Продата на пијаци робова Пишталова јунакиња доспева у први од светова који јој предстоје - Тунис. Ту доживљава и прве промене и открића, учи нови језик, нову културу. Ту се формира вртлог који ће се понављати и у следећим световима - ропство, љубав, рат, слобода.

Озана ће из Туниса доспети у Америку, одакле назад у Европу. Тако ће направити свој „троугао путовања” препознајући себе у „енергијама које је носе”. У Америци ће бити Европљана - Енглеза и Француза - али они ће се међусобно разликовати колико и Индијанци и Венецијанци. Пераштанска кћи ће у сваком свету носити ново име, као нову улогу, али ће сачувати чврсто језгро идентитета обнављајући га сећањима и, кад год је могуће, причама о Перасту.

Озана захвата свет и приноси га својим чулима, онако како се шаком захватају море и пустиња. Радознала, гледајући испод ока, не престаје да се чуди. Она не осуђује, не намеће, не презире. Она прихвата. Њена снага није у отпору, него у истрајавању.

Почетак је 18. века, мушкарци су господари и учитељи. Озана каже: „Сви су били људи на свој начин. Сви у својим трансовима. Део мог лудила је био разумевање других”.

Руководећи се саветом свог најбољег учитеља, Венецијанца Кабианке - „Ако не смеш да погледаш истини у очи, онда си кукавица. А ако живот проведеш зурећи у страхоте, онда си леутом.

„За леут сам могла рећи - ово сам ја!// „Узела сам леут у своје руке. Узела сам живот у своје руке.”

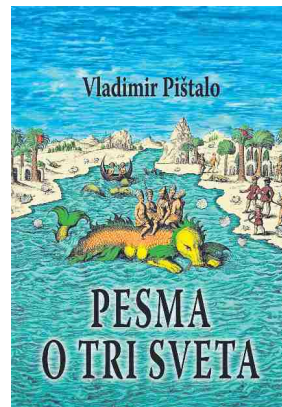
Живот воли Озану Болицу, без обзира на страхоте, јер је одводи на путовање на какво је обична женска судбина никад не би одвела. Живот јој открива њену јединственост. Уместо једне од истоветних женских биографија, њен живот постаје авантуристички роман. Парадоксално, гусарском отмицом Озана Болица бива ослобођена.

По чему је ова књига препознатљива као Пишталова?

По оживљавању митова. По метаморфозама. По сликама света. По спајању најудаљенијих тачака времена и простора. По добронамерности. По знању и интуитивности. По разуму и осећајности.

Осим тога, ово је још једна Пишталова књига која дуго траје у читаоцу. Књига неисцрпне енергије, непресушног надахнућа, дашак увек свежег ваздуха. За усамљене и затворене, и за отворене и радознале. Књига која не повређује, не растужује, не понижава - ни читаоца, ни своје ликове, ни свет... Пишталово писање је позив на заједничко дивљење. Предмети које описује се удвостручују, четворостручују - као у соби са огледалима. Када пише о таласима, открива нам нову димензију таласа. Описано није ни само добро ни само лоше, ни само страшно ни само утешно, већ све то одједном, и на крају - лепо. Као гусари. Као Арапи. Као Пуританци. Као Индијанци.

Утисак да Пиштало увек пише путопис долази не само из описивања различитих крајева света, него и из његовог задивљеног односа према свету. То су заносне, опчаравајуће лекције у којима свет бива препоручен

помоћу детаља, трептаја и титраја, зрнаца и светлаца.

Читањем Пишталових књига читалац надраста себе. Писац га непрестано изненађује светом. Престајемо да растемо онда кад престанемо да се чудимо. То нам се у Пишталовим књигама неће десити. ■

ПРИЧА О КЊИГАМА

Еколошки роман: добра или лоша знамења

Пише: *Ђорђе Писарев*

Свемир је постао хладан и равнодушан а Земља пренасељена, на ивицама еколошке и енергетске катастрофе, огрегла у масовну беду, локалне ратове (који не искључују и тактичке нуклеарне ударе) и баснословно богатство корпорацијских врхушки које у обичној и виртуелној стварности контролишу масе; свет је контрадикторан, хаотичан, злобан, помахнута, хистеричан, надрогиран, луд и незаинтересован за општу добробит једнако као што је незаинтересован за своју будућност... пише наш врсни зналац (научне) фантастике Илија Бакић у књизи "Вилијам Гибсон или фрагментарни поглед на кибер – панк". Но, кибер – панк више није научна фантастика. Станишта и дешавања из романа споменутог Гибсона поодавно су постали део стварности, претворивши се, од фантастичног, у огољени, нови прљави реализам.

Могло би се тако констатовати и да смо књиге сјајног Вонегата, својевремено, читали као псеудофантастику, али овај поетмодернистички писац, култни аутор 20. века, често је "потурао" атмосферу о тешком загађењу наше планете иако његови јунаци нису одбијали да једу масне и јаке "доручке за шампионе", а двојица литерата блиских нама и нашем времену, Тери Прачет и Нил Гејман, умели су да нам предоче, на пример у "Добрим знамењима", опасан отпад сервиран у коропацијским ресторанима брзе хране. У мом роману "На Месечевом мосту" тигрић угине отрован пестицидима па тигар – отац баца клетву на људски сој и стиже пошаст короне, а у "Граду" Клифорда Симака долази до менталног загађења; припадници људске врсте губе мотивацију за даљим опстајањем на Земљи, па се разилазе диљем свемира и светова који опстојавају у паралелним универзумима, или се предају вечном сну замрзнути у својим прањавим градовима прекривеним непробојним куполама. На опустелој Земљи окончава се ера Људи, а животворну бакљу преузимају Пси, Мрави и Роботи.

Док гледамо бомбама спржене крајолике Украјине и Газе, свесни смо да се наше време ничим посебно не истиче у тзв. историји Планете. Било је бомби и код нас, сећамо се најалост, али некеме (нама) је запало та невоља; генерације пре нас су имале Други рат, пре тога Први и, на пример, шпанску грозницу. Да идемо уназад? Пропаст Планете, захваљујући људској неразумности, почела је заједно са њеним просперитетом; што већи напредак и прогрес, већа је и бржа и деградација, осипање, ентропија која ће, како изгледа, довести цивилизацију до њеног краја. Али, није ово кукање над судбином (не само) људске цивилизације, него практично питање: шта је улога писца? Треба ли ипак да се посвете, у већој мери, исписивању "еколошких романа"? Је ли то уопште теоријски подржано, каква би ту требала професорско – критичарска логистика? Или је довољно држати се оног старог, провереног, доброг: ако је роман вешто и зналачки написан, то је довољно за траг у времену, па колико га буде, најмање је важно како ћемо га крстити. (Уколико за роман можемо да устврдимо да је реалистички или егзистенцијалистички, зашто не би могао да буде и глобалистички, или еколошки?) Уколико је вешто написано, уколико је добар, то је битно за саму књижевност, а не како је дело "крштено".

Сигурно је да нико неће платити да би видео смртоносни отпад као јунака, делфина који остаје без даха изгубљен у тонама пластичног ђубрета, галебове на смрт умазане сировом нафтом, хемикалијама затрована јата риба чији су бели стомаци уперени пут тамног неба. Место убиства није туристичка атракција, чак ни уколико је убица туристички водич, сигурно би то прокомментарисала и Агата Кристи, само да се тога досетила. Истина је да шта год урадили, писци неће променити свет. То је залудна мисија, па тако ни (освећени) аутори еколошких романа нису успели јуче, не успева им данас а неће им успети ни сутра да спасу планету Земљу. Али, додеће бити још један трајан белег у времену, реч која ће сведочити: били смо. Јесмо? ■

НАШ ЕСЕЈ

Путовати у доба интернета

Слободан Владушић

Интернет данас личи на неког доброг духа из боце који нам испуњава жеље и организује најкомпликованија путовања, без провизија од којих живе туристичке агенције. Међутим, тај дух има и своју мрачну страну: раније смо одлазили у далеке градове и државе да први пут видимо нешто што никада раније нисмо видели, а данас смо изложени хиљадама снимака у високој резолуцији постављених на друштвеним мрежама и видео платформама, који нашим очима чине унапред доступан безмало цео свет и сваку замисливу дестинацију. И не чине је само доступном, већ и атрактивнијом. Уз помоћ филтера који појачавају боје или дронова који нам нуде нову, надљудску перспективу погледа, ти снимци нас унапред очаравају, а да нисмо напустили ни властиту собу. А када отпутујемо у тама заводљива места, чаролија као да нестане. Поверујемо да смо преварени, па кривимо туристичку агенцију или било кога другог, што је реални простор пред нама, сиромашнији од оног виралног.

Додуше, начинићемо неколико стотина фотографија на којима ћемо се смешити и неколико десетина веселих видео снимака, које ћемо и ми качити на друштвене мреже, а када увече будемо разговарали са пријатељима који су били на

маштаћемо о неким другим путовањима, на којима ћемо коначно видети нешто што никада и нигде нисмо видели, и што ће у нама постати незаборавно.

Тако интернет нешто даје, а нешто и узима, а заправо тражи од нас да измислимо другачији начин путовања. Разуме се, када одемо у Рим нећемо пропустити да видимо Колосеум или Цркву светог Петра, када одемо у Фиренцу, сликаћемо се поред Дуома, док ћемо у Паризу застати поред Ајфеловог торња и Тријумфалне капије. Међутим, право путовање почиње тамо где се фотоапарати и камере гасе и где напуштамо странице бедекера који нам програмирају кретање по градовима, наређујући и нама, као и сваком другом туристу, шта морамо обавезно да видимо, ако не желимо да нас сутра други питају па како то ниси видео?

Тек када се ослободимо ових најбољих пријатеља сваког туристе (уз неизбежну флашицу воде), почињемо да путујемо

као људи који имају своје име и презиме, и своју животну причу, која је другачија од других. То значи да у сваком граду можемо да видимо нешто што само нас у том граду чека. То нису атракције. Напротив. То су места или призори у градовима поред којих свако може да застане, али вероватно неће видети у њима оно што ми можемо да видимо: да видимо први пут, само тамо, на том месту, и само тада, у том тренутку.

У Паризу сам тако застао у улици која носи име Наполеоновог генерала Луја Дезеа која се налази, јасно, близу Марсових поља; за туристе, то је непостојећа улица у којој нема шта да се види; у најбољем случају, кроз њу се само пролази. За мене је ипак, улица Луја Дезеа била велики догађај, јер ме је сетила битке код Маренга, у којој су Аустријанци уништили Наполеона, све док се, на крају битке, није појавио Дезе; Наполеон га је питао како оцењује стање на бојишту, а овај је извадио сат из чепа, па је одговорио: једна је битка изгубљена, али има још времена да се започне нова. Онда је својим војницима наредио напад на Аустријанце, којих је било много више. У првом минуту јуриша, Дезе гине, али изненађени Аустријанци не могу да одбију напад његових војника и бивају разбијени; на крају дана, историја памти Маренго као још једну од великих Наполеонових победа. (Да ли се све баш овако догодило, не знам,

али је прича свакако лепа).

Док стојим у тој улици, сећам се да сам све ово прво прочитао у једној мистериозној књизи анонимних аутора, чији ћу наслов оставити у тами. Потом под утицајем Маренга и Дезеа, одлазим у Лувр, али не да бих видео Да Винчијеву Мона Лизу, поред које пролазим као поред белог зида, већ да бих отишао у салу у којој се налази Дирерова Меланхолија, једна од мојих омиљених слика. Гледајући је, имао сам утисак да осећање меланхолије на тој слици није последице чињенице да нешто немамо, већ напротив да свега имамо и сувише, и да се у том вишку ствари, у вишку пређених километара, направљених слика и снимљених саати филмова, нешто изгубило. Пред том сликом, помислио сам да путовање почиње онда када слике у нама почињу да се претварају у приче. Тада постају део наше животне приче и поуздано сведочанство да смо живели, и да је тај живот био леп, без обзира да ли ћемо те приче некемо да испричамо или не, и без обзира да ли смо у Паризу видели Мона Лизу, слику која је постала славна тек онда када је почетком прошлог века била украдена односно, када је престала да буде слика и када је и сама постала прича. ■

ХОМО ПОЕТИКУС

Куда, како и када

Енес Халиловић

врела и хладна - вода, може бити и млака, али Менестеј, кад дође на власт, говорили су: премлад, касније, говорили су да је престар;

он је чупао косу и питао: о, где је та средишња година, средишњи дан?

а када Менестеј одлуке доноси, говорили су: нема средине: брз је или спор; после битака, преживели војници, хвалили су или псовали:

он је оштроуман, он је туп; као судија, сведоче грешници, Менестеј беше и прек и благ; приватно: одевен или наг:

дуго је био здрав, а после - смртно болестан: четири деценије бринуо о њему Периандрос, чувени лекар: ни лек му никад није дао;

и толико пута рече: о, краљу атински, ти си здрав, зашто си ме звао? али једанпут рече: зашто си ме звао тек сад?

(из рукописа, 19- 21.9.2023)

Владимиру Пишталу „Бескрајни плави круг“

● Награда Матице српске за најбољи роман године „Бескрајни плави круг“ припала је Владимиру Пишталу за „Песму о три света“, у издању „Агоре“. Награда ће лауреату бити уручена 20. децембра.

Песме вером окрилаћене

Селимир Радуловић

Свечану беседу о кнезу српске поезије започеху опште-усвојеним ставом да, у његовој поезији, ништа није било случајно, односно, да је све било утанчано и под конач доведено, да је био песник високе културе и јакога духа, с чврсто изграђеним стихом, у којем се простор резонанције текста шири и обогаћује, са смислом за ред и пропорцију, у којем су поетски и музички дар до те мере срасли да се обично казивало – да је, једном руком, писао, а другом, свирао. Једном речју, без њега је, просто-напросто, српско песничтво незамисливо. Његове песме нису само ушле у наш унутрашњи, већ и у наш свакидашњи живот. Знао је да је човек не само дете природе, условљен њоме, тражећ, у њој, властиту концепцију нужности, већ и дете речи, па је у заједници речи, тражио и налазио повељу своје слободе. Успињање његове песме ка чврстом језичком лику у знаку је становишта да песма није учени криптограм намењен ученима, већ реч, жива – не, дакле, заштитнички кров свакидашњице, већ наша истинска отаџбина.

Хтео бих, овим поводом, тек да засенчим један смисаони рукавац Дучићевог јединственог песничког тока, у којем је, сејућ по бразди, родљивој, оком, усхићеним, и срцем, узбуђеним, крећућ ка дивном дворцу, небеском, оверио да је наше путовање, светом, заправо, кретање од једног до другог Божјег знака. И да је сваки човек, увалан у блато, којег је свет сузио и оповршио, мали Отац, наш, по природи, својој, христолуки и христован, наш брат, бесмртни, јер носи лик, Божји, у души, својој. И данас, кад видимо у којој је мери савремени разломак и одломак човека изгубио и последњу трунку разума, док ветар, студено-гужни, веје душе наше, с радошћу стајемо уз Дучићево осећање Бога, сагласно томе, осећање бесмртности, уз његов свежањ песама вером окрилаћених. У њему је обасјан онај јединствени прамен тајанствене магле, у којем се укрштају путеви срца и путеви Божји, обраћајући се Оному што је изговарао неизрециво, којему ће се песници, и кад га сви оставе, и, надаље, дивити, јер у памети остаје оно што је у људском срцу. И тај жижак у дому сиромаша и суза у оку мученика, васкрсава у многим Дучићевим песмама – у Песми о Богу, у Песми о Христу, у Побожној песми, у Песми Богу, у Песми, у Хришћанском пролећу, у Химери. И ништа ту није расуто, откинуто, пуштено, неодговорно, случајно. И из свих ствари Он је њега гледао, Глас Промки чуо у

морском ћутању, свуд му беле цркве зидао, за молитве, Његове, у звона звонио, за Сина, Благога, ридао и ђавола црног с Његовог крста гонио –

Кад мој прах, Творче, мирно пређе
У грумен глине ужежене,
Тад неће бити више међе
Између тебе и између мене.
(Повратак)

У једном делу јединственог лирског веза Јован Дучић је, молећ се Оцу, нашем, очима, неустављивим, и зеницама, неослепљивим, обновио. дакле, сјај дуката из старозаветне и новозаветне кутије, знајућ да човек нема ништа своје – све почиње од Бога и у Богу све завршава. То су оверили и његови знаменити савременици, Свети и Равноапостолни Николај Српски и Авва Јустин, али и свака суза, српска, просејана.

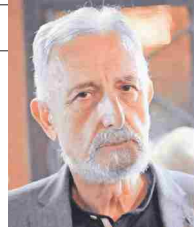
Ако, на трен, бацимо поглед на савремени свет и савременог човека, зар вам се не чини да се суочавамо с фантастичним бићима и фантастичним пределима – све изненађење до изненађења, све привиђење де привиђења. Као да смо у власти апокалиптичног сна, у власти небића. Ако знамо да човека има најмање у телу, више у мислима, највише у осећањима, пробудимо се, па из одежде небића ујимо у одежде бића. Отмена лирска реч кнеза српске поезије мелем је за гнојну рану савремене српске (и сваке друге) душе.

Песник, ако је песник, а Јован Дучић је био истински песник, који није певао зарад личног испуњења, већ зарад крика, како би оставио живу сенку о свом духу, слуги да оно што није вечно није ни стварно. Стога се он, читавог живота, љуљао на покретном и крхком камену жеље за бесмртношћу. И данас је тако. Том и таквом песнику, клањам се и овога часа. Он је један од ретких српских (и европских) песника који неће, дижућ се и растућ, од песме до песме, на дан просејавања, остати заглављен у ситу. И, док приводим крају ово кратко слово, његова светилка, светлима многим, греје душе, наше, сном оковане, обасјавајући оно што чујемо, а не разумемо, што гледамо, а не видимо.

Као и Јован Дучић, и српски народ, који је био његова основна брига, иако живи у трзајима муке и бола, како вели Авва Јустин – живи, живеће и надживеће.

Амин, Боже. На многаја љета.

(Реч на свечаном отварању Дучићевих вечери поезије)

БАЦАЧИ СЈЕНКИ. БОРИС БАКАЛ.

Где станује стварност

Пише: Светислав Јованов

Да фамозни слоган Марине Абрамовић „Уметник је присутан“, може одвести у необичном смеру, уверљиво показује дугометражни документарни филм „Витић плеше“ (Хрватска, 2023), дело уметника Бориса Бакала и уметничке платформе „Бацачи сјенки“, приказан у оквиру овогодишњег међународног позоришног фестивала Десире Централ Статион у Суботици. Профил овог необичног документарца организује проистиче из начина деловања Бориса Бакала, позоришног и филмског редитеља, глумца и перформера, чије су представе приказиване од загребачког Театра &TD, преко Атељеа 212, до Пиколо театра (Милано), а пројекти, изложбе и перформанси представљани широм света, од Болоње и Њујорка до прашког „Квадријенала“.

„Витић плеше“ јесте изузетни документарца, али и завршница једног уметничког пројекта, отпочетог 2004-е. Главни „јунак“ филма је једна загребачка стамбена зграда, Витићев небодер: настао крајем педесетих, као пример уклапања модернистичке архитектуре у урбано окружење, ово ремек-дело архитекте Ивана Витића је, услед друштвених околности и небриге постепено постало терет за станаре, као и опасност за околину – али, срећом, и повод за Бакалов вишеструки ангажман. Радња филма, наиме, предочава дводеценијску борбу станара Витићевог небодера, али и самог Бакала и „Бацача сјенки“, да се ова зграда обнови – борбу која, како сами аутори кажу, „постаје метафора цијелог хрватског и еуропског друштва.“

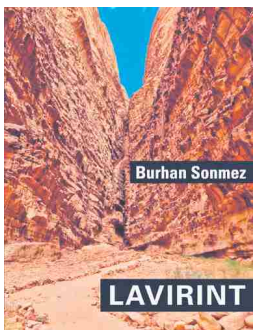
Обухватајући раздобље од петнаестак година, Борис Бакал кроз архивске снимке, сведочења бивших и садашњих станара небодера, понашање медија и представника власти, показује међузависност уметности и живота „преломљену“ кроз судбину архитектонског дела: кризу солидарности, немар према „социјалистичком наслеђу“ (али и мањкавости тог наслеђа). Са друге стране, одбацивши став „неутралног документаристе“ и укључивши се лично у борбу за спас ове зграде, аутор гради други, још важнији слој приче – драму искушења и шанси произашлих из сусрета самог уметника са стварношћу. За природу тог укључења типична су три момента. Тежећи да што ефикасније станарима у њиховим настојањима, Бакал је чак изнајмио стан у „Витићу“, провео у њему више од две године, бодрео, слушајући, саветујући. Потом, са сарадницима и ретким радозналцима је организовао тобожње састанке „проширеног кућног савета“, све док на њих није привукао и већину самих станара. Најзад, аутор је истрајно ширио фаму о Витићевом небодеру као заштићеном споменику културе – све док он није и званично добио тај (заслужени) статус!

Срж Бакаловог уметничког приступа, међутим, најуверљивије оличава један „ефемеран“ призор у завршници: премда се „хепаиенд“ (коначна обнова) већ назире, Петар, дугогодишњи председник кућног савета и највећи борац за спас небодера, принуђен је на селидбу, јер му је, након бројних неуспешних ре-новирања, стан трајно упропашћен услед цурења водоводних цеви. Истовремено, овај призор поентира и Бакалово ауторско и људско уверење да данашњи уметник не може бити трибун, већ првенствено будни „поправљач“ у цунгли стварности. Јер, у уметности, као и у животу, увек „нешто цури“, а поправкама – никад краја. ■

Витићев небодер

ПРОЗОР У СВЕТ

Лавиринт
Бурхан Сонмез
Агора, 2022.

Бурхан Сонмез (1965) је један од најзначајнијих савремених турских (односно курдских) писаца. Његов „Лавиринт“ је интимна прича о младом музичару Боратину који после неуспелог самоубиства иза ког му је остала амнезија покушава да реконструише делиће свог изгубљеног живота лутајући Истанбулом. Позиција у којој се нашао главни лик утиче на целокупну поетику романа; све је онеобичено јер је преломљено кроз перспективу осетљивог, меланхоличног човека који покушава да изнова научи како да се креће кроз стварност и сопствени живот.

Отуђеност протагонисте даје свему дозу измакнутости; за Боратина је сваки човек једнако странац и пријатељ, па разговори у роману често добијају необичну ноту бајковите ванвремености. Изгубљени идентитет Боратин покушава да поврати кроз бес-

Реч критике

коначне шетње Истанбулом и неку врсту психогеографије: да кроз слику града реконструише и сопствени лик. У крајњем случају, није ли у средишту самог лавиринта често огледало?

„Лавиринт“ је још једна књига из савременог тока исповедне, „камерне“ књижевности, која мада је стилски упечатљива ипак не претендује на много више сем на реконструкцију интима свакодневног живота једног човека, у једном граду на овом свету. И мада се свакако дотиче великих тема, као што су (де)конструкција идентитета и испитивање личне и колективне историје, (и колико су оне важне за наш идентитет), и мада оставља убедљиву и поетичну слику живота у једном граду, не даје ништа сувише ново или другачије изван тих оквира.

Настасја Писарева

Цитат

Излазим пред вече у којем је југо обавио цео град. Ходам уским, дугим улицама. Седим на тротоарским столицама једног киоска и толлим своју глад. Пијем чај у једној башти. Примећу да неки сокаци међусобно личе. Чују се кораци по помолњеној калдрми. Уски тротоари и бледе фасаде зграда. На хладном ваздуху, стављам руке у џепове и посматрам уличне светилке. На јошку где сам схватио да сам се изгубио, питам уличног продавца кестене за пут, купујем кестене од насмејаног човека. Након дуге шетње стижем до улице Халић Бара испуњене старим зградама. На постеру окаченом на улазу у бар видим назив Подморница и своју слику. Гледам из даљине. У подножју зида чекам да завршим цигарету.